

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Helle, Anna

Title: Työ, talous ja tunteet Kari Hotakaisen Ihmisen osassa

Year: 2013

Version:

Please cite the original version:

Helle, A. (2013). Työ, talous ja tunteet Kari Hotakaisen Ihmisen osassa. Kulttuurintutkimus, 30(3), 3-14.

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Työ, talous ja tunteet

Kari Hotakaisen *Ihmisen osassa*

Anna Helle

Kari Hotakaisen menestysromaani *Ihmisen osa* (2009) käsittelee suomalaista nyky-yhteiskuntaa, ja sen keskeisiä teemoja ovat työssä ja taloudessa tapahtuneet muutokset. Tämän artikkelin tarkoituksena on selvittää, millaisia romaanin kuvaamat muutokset ovat. Huomiota kiinnitetään varsinkin siihen, miten muutokset vaikuttavat henkilöhahmojen tunteisiin ja kokemuksiin maailmasta. Ajatuksena on, että *Ihmisen osa* antaa fiktiiviset kasvot suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuvalle tunnerakenteen muutokselle.

Kirjailija Kari Hotakainen tunnetaan ehkä ennen kaikkea humoristina, mutta hän on käsitellyt romaaneissaan myös suomalaisen yhteiskunnan kipupisteitä. Menestysromaani *Juoksuhaudantie* (2002) kuvasi suomalaisen nykymiehen muuttanutta asemaa uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa. Vuonna 2009 ilmestynyt *Ihmisen osa* osallistuu keskusteluun vielä laajemmasta kysymyksestä, nimittäin työn ja talouden muutoksista suomalaisessa nyky-yhteiskunnassa. Romaanin nimen voi tulkita niin, että teos käsittelee – monen muun asian ohella – ihmisen osaa kapitalismin uudessa, jäl-

kiteellisessä tuotantomuodossa. *Ihmisen osa* aloittaa romaanitrilogian, joka käsittelee suomalaisen nyky-yhteiskunnan muutoksia ja jonka muut osat ovat *Jumalan sana* (2011) ja *Luonnon laki* (2013).

Ihmisen osa sai ilmestyessään hyvin myönteisen vastaanoton. Se voitti muun muassa Runeberg-kirjallisuuspalkinnon ja ranskalaisen Prix Courrier -palkinnon parhaasta ulkomaisesta käännösromaanista. Menestys ulkomailla kertoo siitä, että teoksen käsittelemät aiheet ovat tunnistettavia ja ajankohtaisia myös Suomen ulkopuolella. Kauno-kirjallisen teoksen merkittävyyttä ei tie-

tenkään voi mitata palkinnoilla tai kaupallisella menestyksellä, mutta pidän laajaa lukijakuntaa teoksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden näkökulmasta tärkeänä. Helmikuussa 2011 sai ensi-iltansa myös näytelmäsovitus Helsingin kaupunginteatterissa.

Kirjaa on aiemmin tutkittu talouden näkökulmasta. Sami Pöyry (2011) on tehnyt aiheesta kirjallisuuden progradun, jonka teoreettisena viitekehyksenä on Jean Baudrillardin ajatus todellisuuden korvautumisesta hyperreaalilla. Liisa Steinby (2012) taas on kirjoittanut romaanista *Kirjallisuudentutkimuksen*

aikakauslehti *Avaimessa* julkaistussa ”Kirjallisuus ja raha” -puheenvuorossaan. Steinby lukee romaania kuvauksena yrittäjyyden murroksesta Suomes-
sa, jossa markkinavoimilla on uudenlainen ote ihmisistä. Romaanin kuvaamassa maailmassa markkinavoimat ovat Steinbyn mukaan muuttuneet entistä arvaamattomammiksi, kuin hallitsemattomaksi luonnonvoimaksi, jonka vaikutukset ulottuvat ihmiselämän kaikille alueille. (Steinby 2012, 82–83.)

Luen Hotakaisen romaania tässä artikkelissa työn, talouden ja tunteiden näkökulmasta. Päämääränä on selvittää, miten työn ja talouden muutokset näkyvät *Ihmisen osan* henkilöhahmojen tunteissa ja kokemuksissa maailmassa, jossa he elävät. Perimmäisenä ajatuksena on lukea *Ihmisen osaa* suomalaisen nyky-yhteiskunnan kulttuurikritiikkinä ja kannanottona työn ja talouden muutoksiin.¹ Teoreettisia välineitä analyysiin otan marxilaisesta kulttuurintutkimuksesta, autonomimarxilaisesta teoriasta, prekariaattia koskevista teorioista ja affektitutkimuksesta.

Tunne-näkökulman mukaan ottamiseen on monta syytä. Ensinnäkin *Ihmisen osaa* on markkinoitu voimakkaasti tunteisiin vetoavana teoksena. Romaanin takakannessa kirjan sanotaan olevan ”pelottoman traaginen ja syvän humoristinen romaani ostamisesta ja myymises-

tä”. Kansipaperin sisäliepeessä taas sanotaan, että romaanin ”viisaus on vilpittöntä, sen liikuttavuus riisuu aseista, sen huumori on syvää. Pelotta tämä romaani kahmaisee nykyajasta kiinni ja yrittää ymmärtää sitä. Naurutta se ei ole mahdollista, itkutta se ei onnistu.” Romaanin kynnystekstit siis ohjaavat lukemaan kirjaa tunteellisesti eläytyen.

Teoksen affektiivisuuteen on myös reagoitu julkisuudessa. *Helsingin Sanomien* kriitikko Antti Majander (2009) pitää *Ihmisen osaa* Hotakaisen vihaisimpana romaanina. Myös YLE:n *Aamun kirja* -ohjelman toimittajat Nadja Novak ja Seppo Puttonen nostavat haastattelussaan esiin kirjan vihaisuuden, mihin Hotakainen vastaa, että kirja ei ole vain vihainen vaan siinä on myös surua ja iloa. Tärkein syy siihen, miksi kiinnitän huomiota *Ihmisen osan* tunteisiin, on kuitenkin se, että romaanissa kuvatut työn ja talouden muutokset näkyvät henkilöhahmojen kokemusmaailmassa erilaisina tuntemuksina tai tunnetiloina, kuten vihaisuutena, uupumuksena, masennuksena ja katteettomana optimismina.

Tunteet ja tunnerakenne

Otan tunteisiin kohdistuvan tarkasteluni lähtökohdaksi marxilaisen kulttuurintutkija Raymond Williamsin *structure of feeling* -käsitteen. Käsite on suomennet-

tu kokemisen struktuuriksi (Williams 1988, 146), mutta käytän itse mieluummin alkukieliselle termille uskollisempaa vastinetta tunnerakenne. Lyhyesti sanottuna tunnerakenne tarkoittaa kulttuurisen kokemisen rakennetta, ja ”rakenne” on tässä ymmärrettävä pysäytyskuvaksi liikkuvasta ja muuttuvasta todellisuudesta (ks. Williams 1988, 146). Williams painottaa vahvasti sanaparis-
sa esiintyvää rakennetta ja jättää tunteen vähemmälle huomiolle.² Kirjallisuudentutkija Donald Weslingin (2008, 145) tapaan näen kuitenkin, että tunteen osuutta käsitteessä voidaan aikaisempaa enemmän korostaa.

Tunnerakennetta tarkastellessamme olemme Williamsin (1988, 150) mukaan ”tekemisissä merkitysten ja arvojen kanssa sellaisina kuin ne aktiivisesti koetaan ja tunnetaan”. Tunnerakenteessa merkitykset ja arvot esiintyvät käsi kädessä kokemusten ja tunteiden kanssa, mikä on syytä pitää mielessä tätä artikkelia lukiessa. Kirjallisuudentutkija Sianne Ngaita (2005, 26) mukailen tarkoitan tunteella tässä yhteydessä enemmän affektia kuin emootiota. Tämä tarkoittaa sitä, että en pidä tunteita selvärajaisina ja mitattavina asioina, siis emootioina (ks. Keen 2011, 6; Nussbaum 2001, 24), vaan monisyisinä voimina, joilla on mentaalisen ulottuvuuden lisäksi myös keholinen ulottuvuus (esim. Hardt 2007, ix).

Näin ymmärretyt tunteet eivät välttämättä ole kokijalleen täysin tietoisia, vaikka ne vaikuttavatkin hänen kokemusmaailmaansa. Osana tunnerakennetta tunteet kytkeytyvät yhteisön jakamiin merkityksiin ja arvoihin, jotka *Ihmisen osassa* liittyvät usein työhön ja talouteen. Siksi ne ovat luonteeltaan sekä yksilöllisesti koettuja että sosiaalisesti jaettuina. Lisäksi Williams (1998, 151) korostaa, että tunnerakenteeseen kuuluva tunnetta ei pidä nähdä ajattelun vastinparina vaan kyse on ajattelusta koettuna tai kokemisesta ajatteluna. Tämä Williamsin näkemys tulee hyvin lähelle nykyisiä emootioita ja affekteja koskevia teoretisoineja, joissa korostetaan tunteiden ja rationaalisen ajattelun yhteen kietoutuneisuutta ja toisiaan täydentävää luonnetta (esim. Seighworth & Gregg 2010, 2–3).

Tässä artikkelissa tunnerakenne viittaa ihmisyhteisön kulttuuriseen tunnekokemukseen tiettyinä aikakautena, ja ”kulttuuri” on tässä ymmärrettävä laajasti perustavana sosiaalisena prosessina, joka luo erilaisia elämäntapoja (ks. Williams 1988, 32). Luen *Ihmisen osaa* fiktiivisenä pysäytyskuvana suomalaisen yhteiskunnan nykytilasta. Suhtaudun romaaniin yhteiskunnallisena kannanottona, joka fiktiivisen luonteensa vuoksi ei tietenkään vastaa suoraan todellisuutta. Tästä huolimatta se muotoilee näky-

viksi monia nyky-yhteiskunnan ilmiöitä ja ottaa näin osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Williamsin (1988, 152) mukaan taiteessa ja kirjallisuudessa voidaan usein nähdä varhaisia merkkejä yleisemmästä tunnerakenteen muutoksesta kulttuurissa, minkä vuoksi *Ihmisen osan* lukemisen suhteessa sen ilmestymisajankohdan yhteiskunnalliseen tilanteeseen on relevanttia. Ajatukseni on, että *Ihmisen osa* hahmottaa kaunokirjallisesti muuttuvan kapitalismin synnyttämää uudenlaista tunnerakennetta.

Työ, yrittäjyys ja julma optimismi

Ihmisen osan päähenkilö on 80-vuotias Salme Malmikunnas, joka myy elämäntarinansa ideoita vailla olevalle kirjailijalle, jotta voisi maksaa aikuisen tyttärensä Helenan terapian. Muita henkilöitä ovat Salmen mies Paavo ja heidän muut lapsensa Maija ja Pekka, joiden kautta kuvataan prekarisaatiota, syrjäytymistä ja maahanmuuttoa. Suurin osa päähenkilöistä on töissä kaupan alalla. Osa työskentelee pienyrittäjinä tai myyjinä, osa taas suurten yritysten johtoportaassa. Jotkut ovat niin sanottuja menestyjiä, kuten Helena, joka työskentelee markkinointijohtajana suuressa yrityksessä. Toiset taas ovat jääneet oman onnensa nojaan, kuten Helenan veli Pekka,

joka joutuu yhteiskunnan turvaverkkojen ulkopuolelle.

Ihmisen osa lähtee liikkeelle kehyskertomuksella, jossa Salme myy elämäntarinansa. Se alkaa näin: ”Minun nimeni on Salme Sinikka Malmikunnas ja kaikki mitä sanon, painetaan sanasta saanaan tähän kirjaan.” (IO, 7.) Kehyskertomuksellaan romaani tematisoi fiktion kirjoittamisen ja korostaa kerrotun tarinan fiktiivisyyttä. Tämän vuoksi *Ihmisen osaa* voi luonnehtia metafiktiiviseksi. Metafiktiivisyyttä on pidetty yhtenä postmodernistisen kirjallisuuden keskeisimmistä piirteistä, ja sen on nähty esittävän ontologisia kysymyksiä paitsi kirjallisuudesta myös todellisuuden luonteesta, sen mahdollisesta fiktiivisyydestä (esim. Helle 2009, 22–23; Waugh 1984, 2; McHale 1993, 10). *Ihmisen osan* metafiktiivisistä piirteistä huolimatta en silti lue teosta tässä mielessä postmodernistisena. Sen sijaan ajattelen, että metafiktiivisyys tuo *Ihmisen osaan* Hotakaiselle tyyppillistä huumoria, jota on teoksessa runsaasti muutenkin. Huumoria syntyy paitsi huvittavista tapahtumista myös kansanomaisista tai vanhanaikaisista sanavalinnoista sekä lakonisesta kielenkäytöstä. Lisäksi *Ihmisen osan* kehyskertomus tematisoi immateriaalisen talouden, sillä Salme myy elämäntarinansa kirjailijan työn raaka-aineeksi. (Ks. myös Hallila 2013, 93–94.)

Kuvaan ensin *Ihmisen osan* käsittelemää työn ja talouden muutosta, mikä jälkeen analysoin tunnekokemuksen muutosta. Näin Salme kuvaa omaa työelämäänsä kirjailijalle tämän kysyessä asiaa:

Työelämä. Lasteni urakehitys.

En ollut koskaan niitä miettinyt, ainakaan tietoisesti. [...] Hyvin harvoin me Paavon kanssa työelämää mietimme, lankaliike otti ja antoi kaiken, mitä tarvittiin. Viivan alle ei jäänyt velkaa ja voittoakin sen verran, ettei nokka nouse pystyyn. Se oli semmoista arkipäivän pienyrityttöä, kädestä suuhun ja toisesta päästä ulos. (IO, 138.)

Salme ja Paavo ovat olleet koko elämänsä pienyrittäjiä, lankakaupan pitäjiä. Elämä on ollut täynnä työtä, ja työteliäisyys ja yritysajatus ovat arvoja, joita Salme ja Paavo ovat kasvattaneet lapsensaakin kunnioittamaan. Työn ja yritysajatuksen arvostamisen katson olevan sellaisia arvoja ja asenteita, jotka muodostavat osan tässä artikkelissa käsitellyistä tunnerakenteista.

Salmen mukaan kaikki hänen lapsensa ovat kaupan alalla. Esikoinen Helena on markkinointijohtaja firmassa, ja Salmen mukaan Pekka ja Maija taas

ovat ”myyntineuvottelijoita”. Tosiasiasa Maija on puhelinmyyjä, jolla on bussikuskina työskentelevä maahanmuuttajapuoliso Biko. Pekka valehtelee äidilleen olevansa tietokonealan toimitusjohtaja, vaikka onkin vain sen huoltomies. Romaanin kuluessa Pekka sitä paitsi menettää työnsä ja pysyttelee lopulta hengissä etsimällä ruokaa roskiksesta, syömällä tuntemattomien hautajaisissa ja esiintymällä perulaisena katumuusikkona. Koska Pekka ja Maija valehtelevat äidilleen työstään, syntyy vaikutelma, että he ehkä häpeävät menestymättömyyttään tai eivät halua huolestuttaa äitiään.

Malmikunnaksen perheessä pärjääminen jakautuu hyvin eri tavoin, mikä kertoo siitä, että romaanin kuvaamassa yhteiskunnassa luokkatausta ei yksin sanele elämän edellytyksiä. Luokkataustaltaan Malmikunnasten voi sanoa olevan pienyrittäjiä, ja kaikkia perheenjäseniä yhdistää kotoa opittu yritysajatus. Juuri yritysajatuksen hahmojen valitseminen *Ihmisen osan* päähenkilöiksi on sikäli kiinnostavaa, että sekä nykyinen talousjärjestelmä globaalissa mittakaavassa että suomalainen nyky-yhteiskunta kannustavat yksilöitä yritysajatuksen niin ponnekaasti, että on puhuttu jopa pakkoyritysajatuksista (esim. Hytti & Heinonen 2011).

Yritysajatus johtaa eri henkilö- hahmojen kohdalla erilaisiin loppu-

tuloksiin. Helena etenee työyhteisössä korkealle, kun taas Pekka putoaa kokonaan työelämästä. Sen lisäksi Pekka jää kokonaan vaille sosiaaliturvaa, johon turvautumista hän pitää kotikasvatuksensa takia häpeällisenä. Katuojasakin Pekka pitää itseään yrittäjänä, joka voisi vielä jonain päivänä onnistua afääreissään. Tavallaan Pekka käyttäytyy kuin legendan amerikkalainen köyhä, joka pitää pitkäaikaistakin huono-osaisuuttaan vain tilapäisenä ongelmana ja uskoo ”amerikkalaisen unelman”- tien ryyssyistä rikkauksiin – olevan aivan mahdollinen omalla kohdallaan. Pekka pitää itseään kaikesta huolimatta potentiaalisena menestyjänä. Samantapaisesti ilmiöstä amerikkalaisessa kontekstissa on kirjoittanut David K. Shipler kirjassaan *The Working Poor* (2004). Hän nostaa esille köyhien amerikkalaislasten haaveet amerikkalaisen unelman toteutumisesta juuri heidän kohdallaan, joita Shipler pitää olosuhteet huomioon ottaen erittäin epärealistisina (Shipler 2004, 231–253).³

Näen Pekan kuitenkin pikemmin esimerkkinä katteettomasta tai julmasta optimista, josta Lauren Berlant on kirjoittanut. Berlantin (2011, 1–21) mukaan julma optimismi on ajallemme tyypillinen ilmiö. Kyse ei ole siitä, että kaikki optimismi olisi julmaa, vaan optimismi on julmaa silloin, kun se asia, jota joku hen-

kilö haluaa, estää häntä ”kukoistamasta” tai voimasta hyvin. Esimerkkeinä mahdollisista onnen esteenä olevista halun kohteista Berlant mainitsee perinteiset pysyvät työ- ja ihmisuhteet sekä mielekkäät poliittiset projektit, jotka ovat hänen mukaansa käyneet aikaisempaa epätodennäköisemmiksi.

Tätä ei pidä ymmärtää niin, että tässä mainittuihin asioihin ei kenenkään enää pitäisi pyrkiä. Sen sijaan Berlant (2011, 16) tarkoittaa julmalla optimisminä henkilön sitoutumista johonkin ongelmalliseen tai hänen hyvinvointiaan uhkaavaan kohteeseen, johon tämä henkilö heijastaa epärealistisia toiveita ja odotuksia. Se, mikä optimistinen sitoutuminen kullekin voi osoittautua haitalliseksi, vaihtelee. Tulkitsen asian niin, että julman optimistisiin suhteisiin olisi hyvä oppia ottamaan etäisyyttä prekaaristuvassa maailmassa. Pekan kohdalla julma optimismi tarkoittaa sitä, että Pekka haluaa pärjätä elämässä nimenomaan yhteiskunnan tukea tarvitsemattomana yrittäjänä, mikä estää häntä lopulta pärjäämästä elämässä oikein millään tavalla.

Työelämän prekarisoituminen

Työn muutosta romaanin kuvaamassa yhteiskunnassa kuvaa hyvin myös Salmen ja Maijan työurien vertailu. Salme

kertoo: ”Maijalla on ollut monta työpaikkaa. Ennen ihmisillä oli vain yksi työpaikka koko elämän aikana.” (IO, 43.) Romaani tuo Salmea ja Maijaa vertailemalla esiin vastakkainasettelun perinteisen ja uuden työn välillä. *Ihmisen osan* kuvaamassa nyky-yhteiskunnassa työ on muuttunut prekaarimmaksi eli epävarmemmaksi, pätkätyöksi, kuten oikeassakin elämässä, ja pitkien työsuhteiden sijaan työntekijät tekevät lyhyitä rupeamia vaihtuville työnantajille. Prekarisaatio tarkoittaa työn ja elämän epävarmistumista, ”kulttuurin ja tapojen muuttumista suhteessa työhön, muihin toimintaan ja palkkatyöläisten alistamisen muotoihin” (Cingolani 2005, 13). Guy Standingin (2011, vii) mukaan prekaarisuus viittaa selvästi erottuvaan joukkoon erilaisia epävarmuuksia.⁴ Kyse on länsimaiselle nyky-yhteiskunnalle ja -taloudelle tyypillisestä kehityksestä, jossa esimerkiksi pysyvät työsuhteet ja yleisesti sovitut työehdot ovat käymässä harvinaisemmiksi ja lyhyet työsuhteet, paikallinen sopiminen ja työehtojen polkeminen käyvät yleisemmiksi.

Tämä tendenssi liittyy laajempaan yhteiskunnan ja talouden kehitykseen uusliberalismin viitoittamaan suuntaan. Uusliberalismin mukaan kasvu ja kehitys riippuvat talouden kilpailukyvystä, ja siksi kilpailun ja kilpailullisuuden lisäämiseksi on tehtävä kaikki voitava. Käy-

tännössä tämä on johtanut muun muassa työsuhteiden epävarmistumiseen ja työehtojen heikentämisyhtymyksiin. Uusliberalistiseen ajatteluun kuuluu myös vaatimus siitä, että talouden periaatteiden olisi annettava läpäistä kaikki elämänalueet, mihin palaan tuonnempana. (Ks. Standing 2011, 1.)

Maija väittää Salmelle, että nykyään kukaan ei edes jaksaisi olla koko elämänsä samalla työnantajalla, ja korostaa näin prekarisoitumisen hyviä puolia. Onkin totta, että vaikka prekarisaatiota kirjoitetaan usein kriittiseen sävyyn (esim. Cingolani 2005; Standing 2011), monet prekaarisuudesta kiinnostuneet näkevät siinä myös mahdollisuuden suurempaan vapauteen kuin minkä teollinen yhteiskunta ja labourismi pystyivät tarjoamaan (Standing 2011, vii). Maija ei kuitenkaan vaikuta työhönsä kovin tyytyväiseltä, päinvastoin. Hän on vihainen ja varastaa kahvipaketteja työnantajaltaan korvaukseksi työssään kokemistaan vääryyksistä. Varastamistaan Maija kutsuu ”tilien tasaamiseksi” (IO, 90). Hän saa myös kokea prekarisaation todelliset varjopuolet, kun hänen miehensä jää työttömäksi ja Maijan on haettava ruokaa leipäjonosta. Lyhyet työsuhteet eivät ehkä sinällään ole katastrofi, mutta ongelmia aiheuttaa se todellinen uhka, että seuraavaa työtä ei nykyisen pätjän jälkeen enää löydykään. Salmen ja Mai-

jan vertailussa vastakkain asettuvat siis vakituiset työpaikat ja pätkätyöt.

Immateriaalinen työ ja elämä työssä

Toinen romaanissa esiin nouseva työn muutos näkyy vertailtaessa Salmea ja Helenaa, joihin seuraava katkelma liittyy. Siinä Salme kertoo ajatuksistaan heti sen jälkeen, kun hän on tehnyt sopimuksen kirjailijan kanssa oman elämäntarinansa myymisestä:

Koko junamatkan kotiin mietin elämäni myymistä. Teinkö oikein vai väärin? Lankakaupassa ei tarvinnut pohtia tuollaisia kysymyksiä, koska tiesi, että asiakas saa langasta villapuseron ja me tukkuliikkeen hinnan ja myyntihinnan välisen erotuksen. Kaikki pysyivät lämpiminä.

Nyt mieleen hiipi kaikenlaisia synkänpuoleisia aatoksia, niillähän on oikea nimikin: moraalisia kysymyksiä. Jumala jätti ne meille, kun ei itse joka paikkaan ehdi. Minä en ollut tottunut sellaisia miettimään, koska olimme Paavon kanssa eläneet aika lailla suoraviivaisen ja yksinkertaisen elämän. Ajattelin siinä ikkuna-paikalla, että nyt sinä Salme olet ottanut sen, mistä ne niin paljon niissä talouslehdissä puhuu: riskin. [...]

Ravintolavaunussa ostin kahvin ja kalleimman leivoksen. Halusin juhlistaa sitä, että ensimmäistä kertaa tässä elämässä olin myynyt jotain, mitä ei voi käsillä koskettaa. Minä tiesin lasteni kautta ja tätä uutta maailmaa sivusta seuranneena, että paljon näkymätöntä tavaraa on myynnissä, mutta en olisi koskaan voinut kuvitella, että itse olisin sellaisesta laskuttamassa. (IO, 18–19.)

Helena työskentelee markkinointijohdajana kansainvälisessä yrityksessä, joka myy yrityksille ideoita ja mielikuvia, tarkemmin sanottuna yritysimagoa (IO, 44). Siinä missä Salme on ennen elämäntarinansa myymistä myynyt koko elämänsä vain käsin koskettavia ja hyödyllisiä käyttötavaroita, myy Helena työssään näkymättömiä asioita, joiden arvoa on vaikea mitata. Salmen työn voi sanoa olevan konkreettista, kun taas Helenan työ on immateriaalista:

Helena tajusi olevansa töissä vaikka oli juhlista. Itse asiassa hän oli aina töissä, koska hänen työnsä oli juuri tätä: merkitysten pyörittelyä, sanojen hakemista, mielialojen tarkkailua, keskustelukumppanin arviointia, avointa miellyttämistä ja lievää torjuntaa, lipomista ja liehittelyä, liirumlaarumia ja faktanpoikasta, mut-

ta ei koskaan mitään selkeää, konkreettista ja kiistatonta. Työn epämääräisyys jyysti hermostoa riekaleiksi ja kasasi tykyttävää painetta ohimoihin. (IO, 60.)

Maurizio Lazzaraton mukaan immateriaalinen työ ei tarkoita fyysistä suoritusta esimerkiksi tehtaassa vaan kommunikaatiota ja älyllisiä suorituksia isossa yrityksessä tai kolmannella sektorilla. Siinä tuotetaan ei-materiaalisia hyödykkeitä, kuten tietoa, mielikuvia, innovaatioita ja niin edelleen. Työ on usein tiimityötä, joka vaatii tekijältään jatkuvaa joustavuutta ja alituista verkostoitumista. (Lazzarato 2006, 133–135.) Juuri tällaista työtä kuvataan yllä olevassa *Ihmisen osan* katkelmassa.

Siinä kuvataan myös Helenan kokemusta omasta työstään. Hän on ”vapaa-ajalla”, juhlista, mutta kuitenkin töissä. Immateriaaliselle työlle on tyypillistä työn ja vapaa-ajan välisen eron hälveneminen ja sekoittuminen sekä jatkuva paine, johon lainauksen ”tykyttävä paine” tuntuu viittaavan. Tässä lainauksessa näkyy hyvin myös Helenan kokemien tunteiden kehollinen ulottuvuus, johon hermojen riekaleiksi jyystäminen ja tykytys ohimoissa viittaavat. Immateriaalisen työn tekijä on aina tavattavissa, ja työtä tehdään myös vapaa-ajalla erilaisissa verkostoitumuodoissa. Pelis-

sä ovat taitojen lisäksi myös persoona ja tunteet. (Ks. Lazzarato 2006, 133–136; Marazzi 2002, 47.)

Persoonan ja tunteiden välineellisen käytön näkökulmasta on kiinnostavaa, että yllä olevassa lainauksessa mainitaan muiden ihmisten – tässä yhteydessä asiakkaiden tai potentiaalisten asiakkaiden – mielialojen tarkkailu, heidän miellyttämisenä ja liehittelynsä sekä toisaalta lievä torjunta. Tunteilla on tässä merkittävä rooli monellakin tavalla.

Ensinnäkin Helena käyttää omia tunteitaan ja niin sanottua tunneälyään toisten ihmisten mielialojen tarkkailemiseen ja heidän mielenkiintonsa vangitsemiseen taloudellista voittoa tavoitellessaan. Toisaalta pelissä ovat myös muiden ihmisten tunteet, joita Helena pyrkii hienovaraisesti manipuloimaan saavuttaakseen omat kaupalliset päämääränsä. Tässä vapaa-ajalle sijoittuvassa verkostoitumisessa asiassällöillä, ”faktanpoikasilla”, on vain pieni rooli, kun taas persoonallisen läsnäolon ja tunteiden rooli korostuu. Nämä henkilökohtaiset ominaisuudet, joiden aikaisemmin miellettiin kuuluvan yksityisen tai henkilökohtaisen alueelle, ovat muuttuneet työntekijän työvälineiksi, ja samalla elämästä itsessään on tullut työtä (ks. Vähämäki 2009, 81–82). Tunteiden käyttöön työvälineenä viitataan tutkimuksessa affektiivisen työn käsit-

teellä (ks. Jokinen 2010; Hardt 1999).

Helena on menestynyt työssään hyvin, mutta hän kokee kuitenkin palavan sa työssään loppuun, väsyvänsä loputomaan verkostoitumiseen ja työn hahmottomuuteen. Helena joutuu tekemään liikaa töitä, kun taas Pekalla ei ole ollenkaan työpaikkaa. Suomalaisen työelämän huonontumista käsittelevässä tutkimuksessaan Juha Siltala (2007, 231) kirjoittaa nyky-yhteiskunnan ”kahden kerroksen työmarkkinoista”, joilla toiset ovat ylityöllistettyjä ja toiset saavat enimmillään tilapäisiä töitä. Tällaista kuvaa suomalaisista työmarkkinoista piirtää myös *Ihmisen osa*. Työn muutokset nousevat *Ihmisen osassa* näkyviin selvimmin henkilöahmoja vertailemalla.

Käsittämätön uusi talous ja kasvava epävarmuus

Ihmisen osassa kuvattu talouden muutos liittyy monessa tapauksessa kiinteästi työn muutokseen. Kuten on tullut esille, Salmella ja Paavolla on ollut lankaliike, jota he nimittävät paljonpuhuvasti ”napikaupaksi”. Salmen ja Paavon kauppa on pientä ja vaatimatonta verrattuna esimerkiksi siihen liiketoimintaan, jota heidän tyttärensä johtaa suuressa ylikansallisessa yrityksessä. Salme kuvaa yrittäjyyttään kertoessaan elämästään kirjailijalle. Hänen mukaansa pienyrittäjä ottaa

välillä vain itselleen kuuluvan palkkion tavaran välittämisestä. Tällainen yrittäminen vaatii paljon työtä ja jonkinlaista riskinottoa, mutta rikastumaan sillä ei pääse. Pohtiessaan menneisyyttään Salme muistelee 1960–1970-lukua, jolloin pienyrittäjiäkin haukuttiin riistoporvareiksi (IO, 32). Kun romaanissa kuvataan nykyaikaa, näyttää päinvastoin siltä, että ahneudesta on tullut jos ei kansalaisvelvollisuus niin ainakin hyve.

Aamun kirja -haastattelussa Hota-kainen kertoo halunneensa käsitellä romaanissaan mielikuvien ja näkymättömän tavaran myymistä ja laajemmin sitä, mitä ostamisen ja myymisen maailmassa on tapahtunut. Toisin sanoen kyse on immateriaalitaloudesta. Immateriaalitalouden käsite on lähellä immateriaalisen työn käsitettä. Sillä viitataan siihen, että taloudellisessa toiminnassa muokataan yhä harvemmin fyysisiä tuotteita, ja sen sijaan esimerkiksi analysoidaan ja käsitellään informaatiota tai tuotetaan palveluita. Tähän liittyy myös se, että yhä suurempi osa väestöstä työskentelee media- ja kulttuuriteollisuudessa esimerkiksi viihteen, turismin tai tietokonepelien aloilla. (Bruun ym. 2009, 152.) Immateriaalitaloudessa immateriaalisen tuotannon ja kulutuksen määrä kasvaa, ja samalla omaisuus, jonka avulla hyödykkeitä tuotetaan, on entistä aineettomampaa, kuten esimer-

kiksi patenttien ja tavaramerkkien tapauksessa (Bruun ym. 2009, 15–16.) Näin Helenaa kuvataan romaanissa suhteessa omistamisen aineettomuuteen tai epäkonkreettisuuteen:

Helena Malmikunnas oli kotoisin kämmenen kokoisesta kodista, nyt hän seisoj tornitalon kattoterassilla ja näki niin kauas ettei minnekään. Mittakaavaa hänellä ei ollut, se jäi jonnekin matkan varrelle, 80-luvun lopulle kai. Jos häneltä nyt joku olisi kysynyt maitoliträn hintaa, hän ei olisi sitä muistanut, vaikka eilen hänen edustamansa yritys osti Satakunnasta maakunnallisen meijerin. (IO, 51.)

Talouden muutos ajoitetaan tässä Helenan henkilökohtaisen kokemuksen kautta 1980-luvun lopun ”juppivuosiin”, jolloin Suomessa alettiin siirtyä valtiojohtoisesta taloudesta vapaampaan globaaliin markkinatalouteen. Katkelmasa näkyy kiinnostavalla tavalla myös seikka, että Helenalla, joka on talouden alan asiantuntija, ei ole mitään konkreettista tuntumaa tosimaailman rahasioihin tai päivittäiseen elämiseen liittyvien seikkojen rahalliseen arvoon. Romaanissa palataan tähän aiheeseen myös toisessa yhteydessä, jossa Helena keskustelee kollegansa Kähkösen kans-

sa: ”Muistatko Kähkönen sen ajan, kun saatoimme nauraa humanisteille, etteivät he ymmärtäneet kaupasta ja taloudesta mitään, nyt ei enää naurata, kun eivät niistä ymmärrä talousoppineetkaan.” (IO, 203.) Tässä on kyse talouden lakien muuttumisesta käsittämättömiksi myös alan ammattilaisille, mitä voidaan selittää Christian Marazzin uutta taloutta koskevan teorian avulla.

Marazzin mukaan kielellä ja kommunikatiolla on uudessa taloudessa huomattava rooli, sillä ne läpäisevät niin hyödykkeiden ja palveluiden tuotannon ja jakelun kuin rahoitussektorinkin. Kyse on siis siitä, että immateriaalinen työ ja talous eivät koske hyödykkeiden tuotantoa vaan myös rahoitusmarkkinoiden toimintaa. Tämän vuoksi työelämän ja rahoitusmarkkinoiden muutokset on nähtävä saman kolikon eri puolina. (Marazzi 2006, 14.) Marazzin mukaan talouden suuri muutos voidaan ajoittaa 1990-luvulle. 1990-luvun puolivälin jälkeen pörssimarkkinat kasvoivat räjähdysmäisesti, mikä tarkoitti samalla finanssimarkkinoiden roolin vahvistumista. (Marazzi 2006, 13.)

Uuden talouden taustalla ovat markkinoiden liberalisoiminen, julkisten resurssien yksityistäminen ja talouden maailmanlaajuinen finanssoituminen, joka tarkoittaa kotitalouksien säästöjen ohjaamista osakkeisiin (Marazzi 2006,

18–20). Finanssisoituminen näkyy globaalissa taloudessa uudenlaisena epävakautena. Tutkimuksessa on havaittu sijoittajien käyttäytyvän jäljitellen, ja tämä käytös perustuu sijoittajien rakenteelliseen tietovajeeseen. Osakkeen arvolla ei ole usein paljonkaan tekemistä osakkeen edustaman todellisen toiminnan taloudellisen arvon kanssa. Sen sijaan osakkeen arvo perustuu sijoittajien epä-määräisiin ajatuksiin, joita tiedotusvälineet vahvistavat varmana tietona. Uudessa taloudessa on näin ollen tärkeämpää kommunikoida sitä, mitä muut pitävät hyvinä sijoitusosakkeina, kuin sen toiminnan sisältöä, jota kommunikoidaan. (Marazzi 2006, 21–22.)

Siinä missä uusklassinen taloustiede näki sijoittajat tietoisina, hyvin informoituina ja riippumattomina subjekteina, joiden toiminta perustuu rationaaliin arviointiin, uudessa taloudessa sijoittajien käyttäytyminen on tietovajeen ja jäljittelyn takia arvaamattomampaa ja impulsiivisempaa (Marazzi 2006, 22.) Tämä tekee talouden kehityksen ennustamisen aikaisempaa epävarmemmaksi, ja tähän katson *Ihmisen osan* henkilöhahmojen viittaavan yllä mainitussa keskustelussaan.

Helenan ja Kähkösen puheet uuden talouden lakien käsittämättömydestä liittyvät kohtaukseen, jossa Helenan on annettava Kähköselä potkut, vaik-

ka tämä on tehnyt 20 vuotta töitä moitteettomasti yrityksen eteen. Työelämän prekarisoituminen koskettaa siis myös korkeassa asemassa olevia henkilöitä. Helena potkujen antaminen ahdistaa, koska Kähkösellä on kolme lasta ja velkainen talo. Hän ei kuitenkaan voi jättää tehtävää hoitamatta, koska pelkää muuten olevansa itse seuraavana irtisnottavien listalla. (IO, 201–202.) Helena yrittää pehmentää tilannetta kertomalla Kähköselle veljestään:

Veljeni oli aika monessa hommassa sen jälkeen kun lipesi kaupalliselta alalta, eikä omasta syystä. Syytön sekini oli. Meidän pahin juttu on hyväosaisuus. Miten sinä voit mennä tuonne kadulle vikisemään, että heittivät veke kuudentonnin kuu-kausipalkalta, päättäjät havahtukaa. (IO, 205.)

Tässä Kähköstä ja Pekkaa verrataan toisiinsa ja todetaan, että kumpikin putoaa työelämästä ilman omaa syytään, Kähkönen ”uuden markkinatilanteen” takia (IO, 201). Lainauksessa näkyy myös *Ihmisen osalle* tyypillistä huumoria, joka yhdistyy vaikeiden asioiden käsitteilyyn: Helenan huvittava heitto ”päättäjät havahtukaa” keventää muuten ahdistavaa tilannetta. Huumori jää kuitenkin hetkelliseksi pilkahdukseksi, koska

Kähkönen ottaa potkut hyvin raskaasti: ”Kähkönen otti pöydältä Timo Sarpanevan maljakon ja heitti sillä Kuutti Lavo- sen maalausta. [...] Helena katsoi Kähköstä, jolla oli vettä silmissä.” (IO, 205.) Kun Kähkönen poistuu huoneesta, Helena tuntee itsensä hyvin yksinäiseksi.

Talouden muutos *Ihmisen osan* kuvaamassa yhteiskunnassa näkyy myös taloudellisen hyvinvoinnin uudenlaisena jakautumisena yhteiskunnassa. Romaanin maailmassa tuloerot ovat kasvaneet 1980-luvulta lähtien, eivätkä ”hajurakoa” saaneet vaurastuneet ihmiset enää koe elävänsä samassa maailmassa muiden ihmisten kanssa (IO, 179–182). Kuten romaanin ”äkkivaurastunut” henkilöhenkilö Kimmo Hienlahti asian omasta näkökulmastaan kiteyttää, “[t]uloero on hajurako” (IO, 180).

Tuloerojen kasvua ja siitä seuraavaa eriarvoistumista voi romaanissa havainnoida myös vertaamalla hyvätuloista Helenaa hänen sisaruksiinsa Maijaan ja Pekkaan, jotka ovat pienituloisia tai köyhiä. Romaani luo tähän eron kiinnostavan sivujuonteen siten, että taustansa vuoksi kumpikaan (Pekka tai Maija) ei oikein osaa myöntää ”tappiotaan”, sitä että kuuluvat ”livenneisiin”, kuten Helena sanoo. Salme on opettanut lapsensa kunnioittamaan työtä ja yrittäjyyttä, ja tätä periaatetta hänen aikuiset lapsensa noudattavat jopa traagisuuteen as-

ti. Ristiriitaa kuvaa hyvin Maijan huomio veljestään, joka on menettänyt kaiken: ”Pekka sanoi, että kyllä minä uskon markkinatalouteen, mutta se ei usko minuun” (IO, 239). Edes luja usko markkinatalouteen ei suojaa arvaamattoman luonnonvoiman tavoin käyttäytyviltä talouden suhdanteilta. Helenakaan ei menetä uskoaan kapitalismiin, vaan hän sanoo: ”Sinä luulet, että olen kyllästynyt markkinatalouteen ja sen lakeihin, sen kylmään logiikkaan. Erehdyt.” (IO, 104.) Sen sijaan hän sanoo väsyneensä työyhteisönsä palaverivimmaan ja pöhötyneeseen yritys-jargoniin.

Verkon silmässä kala

Keskityn nyt Helenan kokemukseen elämästään, jossa painottuu hänen urakeskeisyytensä vuoksi vahvasti työ. Ollessaan työpaikkansa juhlassa Helena väsyä ja lähtee hetkeksi haukkaamaan happea. Tauolla hän miettii omaa työtään: ”He puhuivat verkostoitumisesta, se oli alan ainoa konkreettinen käsite. Ja nyt Helena tajusi olleensa verkossa jo kauan.” (IO, 52) Hän muistaa lapsuuden verkonnostoreissun isänsä kanssa ja verkossa olleen puoliksi syödyn kalan, joka roikkui kiduksistaan muiden vielä sätkivien kalojen joukossa. Kertoja kuvaa Helenan sisäistä kokemusmaailmaa näin: ”Helena tunsu olevansa tuo

särki, pahasti verkottunut, puoliksi syöty.” (IO, 52.) Kohtaus jatkuu: ”Mutta nämä olivat niitä tunteita, joita ei voi välttää yksikään joka työskentelee ylipitkiä päiviä korkeassa rakennuksessa.” (IO, 52.)

Helena tuntee olevansa loukussa – hengissä mutta pyydyksessä – ja olettaa monen muun kokevan tilanteen samalla tavalla. Työtä pohtiessaan hän päättyy ajattelemaan myös työn käsittämättömyyttä ja hyödyttömyyttä: työpaikan ihmiset ”ovat nuoria ja dynaamisia, mutta he puhuvat samat asiat joka päivä, mutta eri järjestyksessä. He ovat liikkeessä, mutta pysähdyksissä. Tämä on meidän kaikkien yhteinen näköharha.” (IO, 92.)

Helenan kokemasta ilmiöstä on kirjoittanut myös Corinne Maier ranskalaisista yrityskulttuuria suomivassa *Tervetuloa laiskuus* -teoksessaan (2005). Hän kirjoittaa liike-elämän kapulakielestä, jossa viljellään sellaisia ilmauksia kuin ”Tilannekartoitus on tehty” tai ”Informointiohjelmaa ollaan kehittämässä”. Kieltä käytetään niin, että kenenkään ei voi sen perusteella ajatella ohjaavan toimintaa aktiivisesti. Jähmeä kapulakieli luo tunteen, että mitään ei tosiasiaa tapahdu. (Maier 2005, 21–22.) Helenan henkilökohtaista kokemusta työstä kuvataan myös näin:

Kaikki lipsuu käsistä. En enää muista, mitä olin sanomassa tai mitä juu-

ri sanoin. Näen valkoista. Tai siis en nyt, mutta yleensä. [...] En saa kenestäkään enää kiinni. Kaikki ihmiset menettävät muotonsa ja katoavat siihen valkeuteen. Ne ovat mustia piskeitä valkeudessa. (IO, 93.)

Helenan kokemus työn epämääräisyydestä, hahmottomuudesta ja turhauttavuudesta on hyvin voimakas, ja hän kadottaa samalla myös tunteen elämänsä mielekkyydestä. Helena on uhrannut koko elämänsä työlle ja uralle, joka osoittautuu kuitenkin kuluttavaksi ja merkityksiltään tyhjäksi. Yritteliäisyyteen liittyvä ajatus työn palkitsevuudesta kääntyy päälaelleen tilanteeksi, jossa tehdään paljon töitä enää itsekään tietämättä, miksi. Ympäriövän yhteiskunnan lisääntyvä epävakaus – esimerkiksi jatkuvat irtisanomiset lähipiirissä – johtaa kuitenkin siihen, että työpaikkansa säilyttävien on koettava olevansa etuoikeutettuja mahdollisuudesta työhön, vaikka voisi töissä itse pahoin. Helenakin korostaa, ettei hänellä ole stressiä, eikä voisi olakaan, koska hän on hyväpalkkainen ja etuoikeutetussa yhteiskunnallisessa asemassa (IO, 94).

Helena ohjataan työpaikallaan jonkinlaisen konsultin ja terapeutin väli­muodon puheille. Seuraava lainaus on katkelma tuossa tilanteessa käydyssä keskustelusta Helenan ja konsulttitera-

peutin välillä, jossa terapeutti esittää kysymyksiä ja Helena vastailee:

Tuntuuko sinusta siltä, ettei sinulla ole enää mitään annettavaa yritykselle?

En halua antaa kenellekään mitään. Haluan, että minulle annetaan.

Annetaan mitä?

Hengitystilaa. Happea. Ilmaa. (IO, 94.)

Helena on väsynyt työtehtäviinsä ja kokee olevansa työssään vain antava osapuoli. Aiemmin mainittu hyvä palkka ei näytä riittävän siihen, että Helena kokisi saavansa työstään jotain itselleen merkityksellistä. Vielä suuremmin Helena puhuu tunteistaan ja kokemuksistaan seuraavassa katkelmassa, joka sekin on lainausta Helenan ja konsultin välisestä keskustelusta: ”Mutta nyt en koe mitään. Enkä näe mitään kokonaisuutta. Jos yrityksemme kaatuisi, siitä ei olisi mitään vahinkoa millekään. Tämä on ainoa tunne, mikä minulla on jäljellä.” (IO, 98.)

Menestymisestään huolimatta Helena kokee työelämää ajatellessaan vain tyhjyyttä, mikä on sitäkin traagisempaa, koska Helena on uusliberalismin hengessä valjastanut koko elämänsä työnanta-

jansa voitontavoitteluun. Tätä voidaan selittää sillä, mitä Jussi Vähämäki on kirjoittanut Félix Guattariin nojaten uudesta työstä ”ahdistuksen mustana aukkona”. Hänen mukaansa uusi työ kietoutuu ruumiiseemme ja mieliimme ja tunkeutuu näin kaikkialle: meidän on oltava aina valmiita, kyvykkäitä ja käytettävissä. Näistä sinänsä hienoista ominaisuuksista on tullut pakottavia imperatiiveja, ”vaivaa ja puurtamista”, kuten Vähämäki kirjoittaa. Kyse on kuitenkin vaivannäöstä sellaista päämäärää varten, jota kukaan ei tunne. (Vähämäki 2009, 50.) Ei ihme, että Helenan kokemusmaailmassa päällimmäisiksi nousevat kynnisyys ja tyhjyyden tunne.

***Ihmisen osa* ja muuttuva tunnerakenne**

Tulkintani mukaan *Ihmisen osa* kuvaa ensisijaisesti sitä, miten työ, talous ja kaupankäynti ovat muuttuneet siirryttäessä hyvinvointivaltiosta liberaaliin globaaliin talouteen ja sitä, miten muutokset vaikuttavat henkilöhahmojen tunne- ja kokemusmaailmaan. Muutokset talousjärjestelmässä näkyvät työelämän epävarmistumisena, talouden ennakoinnattomuuden kasvuna ja lisääntyvänä yhteiskunnallisena eriarvoisuutena. Yksi teoksen keskeisistä ajatuksista on se, että kaikki on kaupan, ei vain Sal-

men elämäntarina. Rinnalla kulkee toki muitakin ajankohtaisia aiheita, kuten maahanmuuttajien kohtaamat ongelmat suomalaisessa yhteiskunnassa.

Ihmisen osassa kuvataan rinnakkain köyhiä ja rikkaita, joista kummatkaan eivät ole asemassaan omasta syystä tai ansiostaan. Yhteiskunta näyttää olevan kova paikka molemmille. Yhteiskuntakriittisyydestään huolimatta teos ei silti ole mustavalkoinen; siinä ei pääsääntöisesti ole hyviä tai pahoja ihmisiä lukuun ottamatta tässä artikkelissa vain lyhyesti mainittua Kimmo Hienlahtea. Hänet kuvataan vastenmieliseksi nousukkaaksi, joka ajaa kalliilla autollaan lapsen päälle aiheuttaen tämän kuoleman (ks. Hallila 2013, 94). Asettamalla erilaisissa asemissa olevia henkilöhahmoja rinnakkain ja vastakkain romaani luo vertailuasetelmia, joissa erot esimerkiksi eri sukupolvien, rikkaiden ja köyhien tai työssäkäyvien ja työttömien välillä tulevat näkyviin.

Olen tulkinnut *Ihmisen osan* henkilöhahmojen kokemusmaailmaa – merkityksiä, arvoja, asenteita ja tunteita – tunnerakenteena, joka ei ole tyyppillinen vain näille henkilöhahmoille vaan aikakaudellemme yleisemminkin. Kyse on ihmisryhmästä, jonka elämässä työn ja talouden muutoksella on ollut voimakas vaikutus kokemukseen maailmasta ja itsestä. Kaikki henkilöhahmot lähtö-

kohtaisesti kunnioittavat kapitalismia ja pyrkivät toimimaan sen sääntöjen mukaisesti. Talouden pelisäännöt ovat kuitenkin murroksessa siirryttäessä valtiojohtoisesta taloudesta globaaliin talouteen ja toisaalta teollisesta tuotannosta niin sanottuun uuteen talouteen ja immateriaalitalouteen. Tämä näkyy henkilöhahmojen kokemuksissa vaikeutena kestää jatkuvaa hahmottomuutta ja epävarmuutta. Lisäksi *Ihmisen osan* kapitalistinen järjestelmä näyttää lopulta pettävän monet kuuliaisista kannattajistaan.

Romaani saavutti ilmestyessään valtavan suosion, ja yksi syy siihen voi olla polttavan ajankohtainen aihe, jonka moni lukija voi kokea jollain tavalla tutuksi. Tunnerakenteen käsitteen näkökulmasta voi sanoa, että *Ihmisen osa* pystyy kuvitellulla maailmallaan antamaan hahmon ja kasvoja kokemuksille, jotka ovat monille lukijoille tuttuja omasta elämästä, lähipiiristä, ympäröivästä yhteiskunnasta ja mediasta. Käsittelemällä työn ja talouden ilmiöitä fiktion keinoin ja tyyppitelevien henkilöhahmojen avulla *Ihmisen osa* antaa kuvaamilleen ilmiöille ymmärrettävän muodon ja tuo ne lähemmäksi lukijan omaa kokemusmaailmaa.

VIITTEET

1. Se, miten ja millaisin kirjallisin keinoin *Ihmisen osa* vetoaa lukijan tunteisiin, on myös kiinnostava ja monisyinen kysymys, joka ansaitsee tulla käsitellyksi omana artikkelinaan. Olenainen rooli lienee esimerkiksi tavalla, jolla Hotakainen yhdistelee huumoria ja traagisia aineksia. Lisäksi *Ihmisen osassa* on metafaktiivinen ulottuvuus, joka vaikuttaa varmasti omalla tavallaan lukukokemuksen affektiivisuuteen.

2. Donald Weslingin (2008, 145) mukaan Williams tarkoitti *feelingillä* oikeastaan kulttuuria, joka oli pitkälti määrätynyt tuotantotavan mukaan. Tämäkin määritelmä on *Ihmisen osan* kohdalla kiinnostava, koska väitän romaanissa kuvatun kokemusmaailman muutoksen johtuvan nimenomaan työssä ja taloudessa tapahtuneista muutoksista.

3. Toisaalta Shipler käsittelee amerikkalaisten äänestyskäyttäytymistä, jolle on tyypillistä se, että äänestäjät eivät äänestä oman luokkautansa etujen mukaisesti. Shiplerin mukaan äänestäjien suuri enemmistö näkee taloudellisen tilanteensa ja mahdollisuutensa lioitellun optimisessa valossa, mikä saa heidät äänestämään rikkaimpien etujen mukaisesti, ja tässä yhteydessä Shipler puhuu äänestäjien itsepetoksesta. (Shipler 2004, 285–290.)

4. Prekarisaation tarkemmasta määritelmästä ks. Standing 2011, 7–13.

KIRJALLISUUS

Aamun kirja 25.8.2009. Haastateltavana Kari Hotakainen. Ylen Elävä Arkisto. URL http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/kari_hotakainen_ihmisen_osa_41223.html#media=41225 (tarkastettu: 26.11.2013).

Bruun, Otto, Eskelinen, Teppo, Kauppinen, Ilkka & Kuusela, Hanna (2009) *Immateriaalitalous. Kapitalismin uusi muoto*. Helsinki: Gaudeamus.

Berlant, Lauren (2011) *Cruel Optimism*. London & Durham: Duke University Press.

Cingolani, Patrick (2005) *La Précarité. Que sais-je?* Paris: PUF.

Clough, Patricia Ticineto & Halley, Jean (toim.) (2007) *The Affective Turn. Theorizing the Social*. Durham & London: Duke University Press.

Hardt, Michael (1999) *Affective Labor*. *boundary* 26:2, 89–100.

Hardt, Michael (2007) Foreword: What Affects Are Good For. Teoksessa Patricia Ticineto Clough & Jean Halley (toim.) *The Affective Turn. Theorizing the Social*. Durham & London: Duke University Press, ix–xiii.

Hallila, Mika (2013) Metafaktiivista menoa. Teoksessa Mika Hallila, Yrjö Hosiaisuus, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä & Jussi Oja-järvi (toim.) *Suomen nykykirjallisuus 1. Lajeja, poetiikkaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 85–94.

Helle, Anna (2009) *Jäljet sanoissa. Jälkistrukturalistisen kirjallisuuskäsityksen tulo 1980-luvun Suomeen*. Jyväskylän Studies in Humanities 123. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Hytti, Ulla & Heinonen, Jarna (2011) Pakko-yrittäjyys ei aina edes ole yrittäjyyttä. *Vieraskynä. Helsingin Sanomat* 29.11.2011.

Jokinen, Eeva (2010) Affektiivinen työ ja sukupuoli. Puheenvuoro. *Kulttuurintutkimus* 27:2, 44–49.

Kantola, Anu (2006) Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvaltion sanastot. Teoksessa Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.) *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus, 156–178.

Keen, Suzanne (2011) Introduction: Narrative and the Emotions. *Poetics Today* 32:1, 1–53.

Lazzarato, Maurizio (1994) *Immaterial Labor*. Teoksessa Michael Hardt & Paolo Virno (toim.) *Radical Thought in Italy: A Potential Politics*. University of Minnesota Press, 133–147.

Majander, Antti (2009) Postikortti pieleen menneeseen maailmaan. *Helsingin Sanomat* 15.8.2009.

Marazzi, Christian (2006/2002) *Pääoma ja kieli*. Suom. Riitta Kyllönen. Helsinki: Tutkijaliitto.

McHale, Brian (1993) *Postmodernist Fiction*. London & New York: Routledge.

Ngai, Sianne (2005) *Ugly Feelings*. Cambridge, Massachusetts & London, England: Harvard University Press.

Nussbaum, Martha (2001) *Upheavals of Thought. The Intelligence of Emotions*. Cambridge University Press.

Pöyry, Sami (2011) "Elämän minä sille möin, en kuolemaa." *Postmodernismin teemat Kari Hotakaisen romaanissa Ihmisen osa*. Kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Seighworth, Gregory J. & Gregg, Melissa (2010) *An Inventory of Shimmers*. Teoksessa Melissa Gregg & Gregory J. Seighworth (toim.) *The Affect Theory Reader*. Durham & London: Duke University Press, 1–25.

Shippler, David K. (2004) *The Working Poor. Invisible in America*. New York: Vintage Books.

Siltala, Juha (2007) *Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun*. Toinen, uudistettu painos. Helsinki: Otava.

Standing, Guy (2011) *The Precariat. The New Dangerous Class*. London & New York: Bloomsbury Academic.

Steinby, Liisa (2012) Kirjallisuus ja raha. *Avain* 2/2012, 76–84.

Vähämäki, Jussi (2009) *Itsen alistus. Työ, tuotanto ja valta tietokapitalismissa*. Polemosarja. Helsinki: Tutkijaliitto.

Waugh, Patricia (1984) *Metafiction. The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction*. London & New York: Methuen.

Wesling, Donald (2008) *Joys and Sorrows of Imaginary Persons (On Literary Emotions)*. *Consciousness, Literature and the Arts, Volume 16*. Amsterdam: Editions Rodopi.

Williams, Raymond (1988/1977) *Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus*. Suom. Mikko Lehtonen. Tampere: Vastapaino.

FT Anna Helle työskentelee kirjallisuuden (ma.) yliopistotutkijana Jyväskylän yliopistossa. Hän tekee väitöksenjälkeistä tutkimusta tunteista, emootioista ja affekteista suomalaisessa 2000-luvun kirjallisuudessa.